

Inledning

1986 års nobelpristagare i ekonomi, James Buchanan, betraktar Knut Wicksell som en av sina främsta inspiratörer. I slutet av 1940-talet stötte han mer av en slump på Wicksells bok *Finanztheoretische Untersuchungen*. Buchanan har sedan utvecklat Wicksells tankegångar. Man kan således spåra dagens debatt och forskning om Public Choice tillbaka till Wicksell.

Knut Wicksell utgav sin första studie av skatter år 1894 under pseudonymen Sven Trygg i form av broschyren *Våra skatter. Hvilka betala dem och vilka borde betala?* Ett år senare publicerades – under eget namn – skriften *Progressiv beskattning* i Verdandi-serien. År 1896 kom huvudarbetet *Finanztheoretische Untersuchungen*, vars teoretiska del innehåller de resonemang som nu blivit uppmärksammade bl a genom Buchanans nobelpris.¹

Knut Wicksells åsikter i skattefrågan väckte föga intresse i den allmänna debatten i Sverige på 1890-talet. I inledningen till följande, tidigare opublicerade, manuskript "Principerna för en rättvis beskattning" konstaterar han att det dröjde mer än 25 år innan någon landsman tog upp hans idéer om rättvis beskattning till närmare granskning. Wicksell syftar här på en artikel publicerad i *Statsvetenskaplig Tidskrift*

av den dåvarande docenten i rätts-historia Carl W U Kuylenstierna [Kuylenstierna 1919].

Kuylenstierna börjar med att beskriva Wicksells argument:

"En originell variant av intresseteorien, benämnd principen för (den relativa) enigheten och frivilligheten i beskattningen, har framställts av Knut Wicksell.² Wicksells tankegång är i korthet följande. Teoretiskt och praktiskt finns det en mängd sätt att fördela kostnaderna för en planerad statsutgift på de sarskilda folkklasserna. Teoretiskt och i viss mån även praktiskt måste det därför alltid vara möjligt att överenskomma om en sådan fördelning av kostnaderna, att ifrågavarande utgift, så snart den över huvud taget staller i utsikt en nytta, som överstiger kostnaderna, måste synas inkomstbringande för alla parter och därför skulle kunna beviljas enhälligt. Kan detta resultat icke på något sätt vinnas, skulle det utgöra ett bevis för att ifrågavarande utgift ej komme att medföra en mot offret svarande nytta och därför rationellt sett borde förkastas. Utom inom ett visst givet område, då staten hade förpliktat sig till vissa utgifter, såsom för återbetalning av statsskuld o d, skulle denna princip, vilken innebure, att för varje särskild utgift även sättet för dess täckande bestämde, vara tillämplig.

Denna obestridligen skarpsinniga och vid första påståendet bestickande teori vilar på en helt annan uppfattning av staten än den, som framstallts här

¹ Den teoretiska delen (Ueber ein neues Prinzip der gerechten Besteuerung) utges i år på svenska av Ratio forlag i översättning av Leif Björk.

² Kuylenstiernas not: "Finanztheoretische Untersuchungen, Jena 1896. Samma synpunkter hava framlagts i ett av Wicksell i egenskap av inkomstkattesakkunnig avgivet särskilt yttrande, tryckt bland bilagorna till kungl prop nr 259 vid 1919 års riksdag".

KNUT WICKSELL, av många ansedd som Sveriges främste national-ekonom, var professor i Lund 1901–1916.

ovan. Den ser i staten icke stort annat än en sammanslutning för tillgodoseende av vissa gemensamma intressen, dess intressen identifieras med vissa medborgares kollektivintressen. Den botten i uppfattningen, att de enskilda statsmedborgarna genom statens verksamhet skola tillgodose var och en sina egna privata intressen. Vore denna uppfattning riktig, synes det ej kunna förnekas, att Wicksells slutsatser vore logiskt bindande."

Efter denna presentation följer Kuylenstiernas kritik av Wicksell. För det första anser han att Wicksell har en missvisande syn på staten.

"För min del ser jag hos staten vida mer av självständig personlighet även gentemot medborgarna själva. Statens intresse sammanfaller, i den mån det ej rör endast kommande generationer, med dess medborgares, betraktade såsom *helhet*. Att det i de flesta fall kommer att sammanfalla med vissa enskilda medborgargrupper intresse, är mycket troligt men har ej i och för sig med egenheten av statsintresse att göra. Jag kan sålunda icke anse det principiellt riktigt, att en viss medborgargrupp beslutar om en statsverksamhet, som skall lända endast den själv till fördel, låt vara att den själv bekostar medlen. En dylik verksamhet synes rätteligen böra utföras av samma medborgargrupp såsom enskild sammanslutning."

För det andra angrips Wicksells teori för att den "bygger på medborgarnas uppfattning om sitt eget välförstådda intresse".

"Tänker man emellertid mera direkt på de praktiska konsekvenserna av Wicksells teori, så synas ej heller dessa vara lyckliga. Ty denna teori, som bygger på medborgarnas uppfattning om sitt eget välförstådda intresse, loper fara att stranda på den mänskliga egoismen. En medborgargrupp är exempelvis övertygad om nödvändigheten av en statsutgift, som skulle komma samtliga medborgare till godo, exempelvis en försvarsutgift, en utgift för upprätthållandet av rättsskipningen e d. Möjligt är,

att den andra medborgargruppen även har en full övertygelse om utgiftens nödvändighet men i medvetande om, att den första medborgargruppen, hellre än att den ifrågavarande statsverksamheten inställes, själv påtager sig hela utgiften för densamma, underlåter att alls deltaga i beslutet därom. Det är visserligen sant, att ej heller i detta fall någon hojt sin rost *emot* verksamheten ifråga, men känslan, att utgiften rattvist drabbar den ene men ej den andre, kan väl knappast någondera parten hysa. I detta fall är 'enigheten' ej något tecken på förefintligheten ens av en subjektiv uppfattning om rättvisa."

För det tredje anser Kuylenstierna att Wicksell utgår ifrån den felaktiga uppfattningen att den enskilde väljaren kan uppskatta sin nytta av offentlig verksamhet. Hur skall skattebetalaren beräkna sin nytta av högre lön för statsanställda?

"Än betänkligare ställer sig emellertid det förhållandet, att statsverksamheten i stort sett är av sådan beskaffenhet, att det för den enskilde medborgaren ej är möjligt att se en statshandlings nytta just för honom. Det gäller exempelvis inrättandet av nya statstjänster eller löneförhöjning åt redan befintliga. Sin egen nytta härav kan den enskilde med stor sannolikhet ej varsebliva. Och i varje fall kan han ej – och detta gäller den mesta statsverksamhet – mäta nytan för sig själv av densamma, han kan ej bestämma sitt intresse av utgiften. – Det vore tydligen den största fara, att en mängd verkligt nyttiga statsutgifter ej skulle beslutas, darest de berodde på att var och en såge sin egen nytta av densamma. – Det må här anmärkas, att, om var och en kunde tänkas beräkna sitt eget intresse i en statsutgift, det även borde vara möjligt för en utomstående att objektivt mäta detta intresse. Det vore då en vida mindre vanskelig utväg att bestämma skatten efter denna objektiva norm – ville man så för att hindra majoritetsförtryck fordra kvalificerad majoritet för utgiften, så vore detta en fråga för sig. Man vore då inne på den vanliga intresseteorien vars praktiskt förnamsta fel, såsom ovan an-

märkts, synes vara just omöjligheten att mäta intresset."

Till slut påpekar Kuylenstierna ytterligare en brist i Wicksells resonemang:

"Dessutom torde det emellertid i den moderna staten brista i ännu en förutsättning för tillmpligheten av Wicksells teori. En teoretisk förutsättning för densamma är nämligen en fullt allsidig representation av samtliga medborgares intressen i olika riktningar. En sådan representation är emellertid ej möjlig, desto mindre som varje representant enligt Wicksell knappast kan representera andra än sina väljare. Det torde val ej finnas två medborgare med i allo sammanfallande intressen. Den moderna folkrepresentationen är ju praktiskt taget närmast en *politisk* sådan. Den är grundad på vissa huvudgrupper av intressen, medan andra - ej politiska - intressen ingalunda erhålla representanter i förhållande till sin styrka. Endast i de avseenden, i vilka folkrepresentationen verkligen kan sägas utgöra en exponent för olika intressen, kunde Wicksells teori, under förutsättning att den i övrigt vore riktig, äga teoretisk giltighet.³

Kuylenstierna vill dock inte helt förkasta Wicksells teori. Han erkänner att den kan "äga sitt särskilda intresse på kommunalbeskattningens område" men förespråkar i övrigt skatteförmågeprincipen för "att den medger en vida större precision i sin utformning än intresseprincipen".

Kuylenstierna tar också upp "den socialpolitiska synpunkten på beskattning" till en kortfattad diskussion, nämligen uppfattningen att progressiv beskattning kan ha "en utjämnande verkan på förmögenhetsförhållandena i allmänhet, med andra ord en social verkan". Han varnar i en fotnot för att en "socialpolitisk beskattning" kan ha improduktiva och skadliga effekter.

De invändningar som Kuylenstierna för snart 60 år sedan riktade mot Wicksell förefaller bekanta från dagens de-

batt. Låt oss se vad Wicksell hade att säga till sitt försvar.

Wicksell, som enligt inledningen i Wicksell-bibliografien (Knudtzon [1976] s 13) "hade en oemotståndlig lust att skriva genmälen och tillrättalägga missuppfattningar, varhelst sådana dök upp", fann det "kärt" att ta upp Kuylenstiernas bedömning även om den var "helt afvisande", åtminstone vad statsbeskattningen angår. Wicksell bemöter Kuylenstiernas invändningar genom att förklara argumenten i *Finanztheoretische Untersuchungen*. Dessa ligger helt i linje med intresseprincipen som norm för beskattning, "nämligen att ingen behöver betala mer för en sak än han anser den värd". Wicksell har en individualistisk syn på staten på så sätt att han är positiv till vetorätt vid skatte- och utgiftsbeslut. Den vetorätt som finns på marknaden, där varje potentiell köpare och säljare kan vägra ingå en transaktion som han eller hon anser ofördelaktig, bör också tjäna som förebild för beslut i politiska församlingar.

Wicksell framför avslutningsvis sin förhoppning att Kuylenstierna kommer att arbeta vidare med teoretiska och praktiska problem rörande finansväsendet. Wicksells önskan blev uppfylld. Kuylenstierna kom att ägna sin livsgärning åt det svenska skattesystemet.

Wicksell skrev troligtvis sitt manuskript 1919 när Kuylenstiernas artikel publicerades och bearbetade det några år senare att döma av en notering i manuskriptet. Av okända skäl

³ Kuylenstiernas not: "Rent teoretiskt lär man kunna framställa även den invändningen, att enligt modern statsrättslig uppfattning varje medlem av folkrepresentationen representerar icke sina valmän, ej ens sin valkrets, utan hela folket".

publicerades det aldrig.⁴ Det ingår i det rikhaltiga Wicksellarkivet vid Lunds universitetsbibliotek.

Docent *LARS JONUNG*
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet

⁴ Knut Wicksells opublicerade manuskript har sammanställts och redigerats i tre volymer. Volym I omfattar penning- och valutafrågor, volym II befolkningsfrågan, sociala frågor, skatter och övriga ekonomiska frågor och volym III utrikespolitik och försvar, rosträtt och valsysteem, bibelkritik, rättsfrågor och varia. Se Hedlund-Nystrom & Jonung [1986]. Det Wicksellmanuskript som publiceras här är hämtat från volym II.

Referenser

Hedlund-Nystrom, T & Jonung, L, [1986], "Knut Wicksells opublicerade manuskript". Volym I-III, Nationalekonomiska institutionen, Lund, stencil.

Knudtzon, E J, [1976], *Knut Wicksells tryckta skrifter 1868-1950*. Utg av T Hedlund-Nystrom. Gleerups, Lund.

Kuylensstierna, C W U, [1919], "Bidrag till frågan om principerna för en rättvis beskattning med särskild hänsyn till kommunalbeskattningen". *Statsvetenskaplig tidskrift*, s 183-211.

Wicksell, K, [1896], *Finanztheoretische Untersuchungen*. Fischer, Jena.